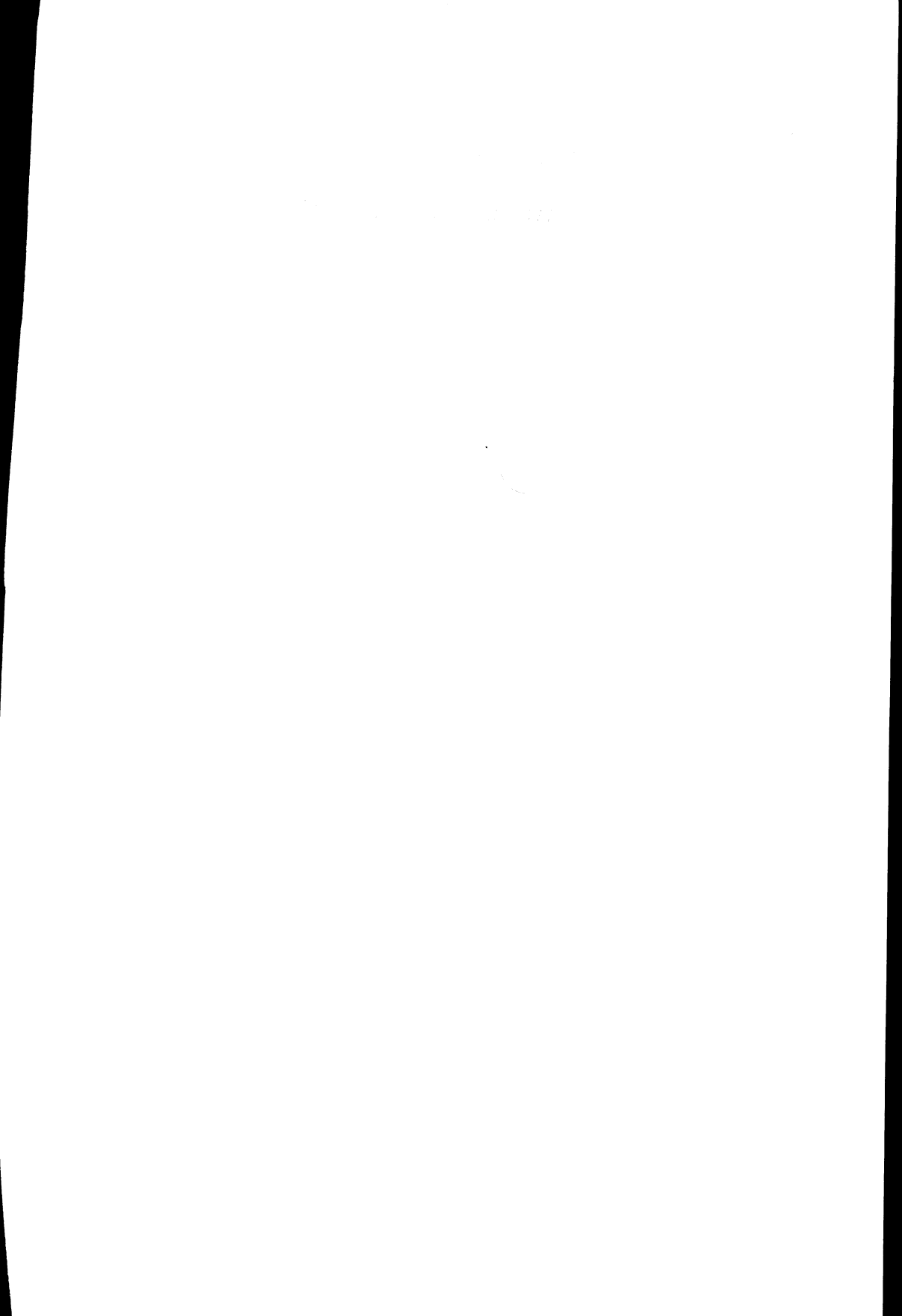

קטע גניזה מירושלמי שבת פרק המצניע

יוצא לאור על-ידי שרגא אברמסון

מבין קטעי גניזה של ירושלמי שזכיתי להוציאם מה'תיבות החדשות' בספריית קמברידג' בקיץ תשכ"א, הנני מפרסם כאן דף אחד של ירושלמי שבת פרק המצניע. בנוגע לחיצונותו — דומה הוא לקטע שפרסם רי"ג אפשטיין, תרביץ שנה ג' עמ' 240 מכ"י לנינגראד. אף הוא מירושלמי שבת. כמות הקטע של אפשטיין כך אף בקטע הזה יש בו סימניות לחלק בין עניין לעניין; פיסקת המשנה מסומנת "מתני" (ובעמוד ב, שורה 8 הושלמה הפיסקא בגליון); ומקצת מן התיבות מנוקדות ניקוד טברני.

ובנוגע לפנימיותו — יש בו כמה חידושים שראוי לעמוד עליהם.

(א) השינוי החשוב ביותר היא התוספת שנמצאת בכתב היד עמוד ב שורה 9: הד[ד]תמר [ב]צריכין לכיליים] כגון אילין תותיה אבל אם [א]ינן צריכין [ל]כיליים כגון אילין תוליה [חייב על הכל].

הדוגמא לאין צריכין לכיליים אינה בשום נוסח, וכנראה לא היתה אף לפני רב נסים גאון במפתח, שמביא את כגון הראשון של הירושלמי בלבד, אלו שצריכין לכיליים¹. וכן אף רבנו חננאל (דף צה ע"א): כגון שצריך לאוכל וצריך עוד לכלי אינמי שאין יכול להוציא את האוכל אלא בכלי כגון התותים בא"י וכיוצא בהן. ולא הזכיר את החלק השני, דוגמא לצריך לכלי.

ואף על פי שלא מצאתי לפי שעה סימוכין לנוסח כתב היד — אין ספק שהוא מעיקר הירושלמי.

תיבה אחרונה מסופקת בקריאה, ועל כן אין להבין לשם מה צרכו להביא דוגמא לפירות שאינם צריכים לכלי, וכי כעורים כל הפירות כולם? ואולי אפשר לקרוא: תוחלה, עיין חגיגה טו ע"ב: אמרי במערבא ר"מ אכל תחלא ושדא שיחלא לברא (ועיין הגהות ד"ס שם). וכעין זה מצינו בפירוש הגאונים לטהרות, מהדורת אפשטיין עמ' 46: חותל (כלים פט"ז מ"ה) פ' יש לו שמות שנים בל' חכ' פרפיסה (שבת פא ע"ב) תוהלא (ערוך ערך חתל: חותל לישנא דרבנן פרפיסא ותוהלא, הערה 13). ובתשובות הגאונים — אסף, ירושלים תש"ב עמ' 165: כפישא, כן (רצה לומר שכן הגירסא באלף ולא בהא, כמו לפנינו בגמ' ובמשנה אהלות פ"ה מ"ו ובפ"י הגאון בתג"א הנ"ל עמ' 173, ותשלום פירוש הגאונים, תרביץ שנה טז עמ' 115). לאנחותא תוחלה (טבול יום פ"ד מ"ב וליתא בחולין קז ע"א). ואולי יש לזה איזה קשר עם לשון הירושלמי, כי החותל משמש גם לפרי וגם לכלי. ועדיין אין הלשון מיושב. וכל זה איננו שווה לי. ומי יודע אם אין כאן דיטוגרפיה: כגון אילין תותייה?

1 ועיין השגת הראב"ד בהלכות שבת פ"ח הכ"ח ובמגיד משנה ומגדל עוז שם. ובנושאי כלי הרמב"ם.

(ב) ע"ב שורה 17: ... לסטר, בנוסחאות: עד שיטלנו בקרסטל. ותמוה מה עניין קרסטל שהוא סל, ללקיחת צפרנים. והנוסח של כה"י מאיר עינים; וצ"ל [ק]לסטור, כלומר קנסטר, נגוסטר והיינו 'שקיל טופרי', ועיין פירוש הגאון שהובא בערוך ערך נגסטר, ומועד קטן יח ע"א.

בבבלי כאן: 'בכלי', סתם. וכבר ביקש הר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה שבת עמ' 137 הערה 31, להציל את נוסח הדפוסים בשינוי קל; במקום קרסטל קרא: קלסטל, קנסטר (נגוסטר). ונוסח כתב היד קרוב ללשון, והוא חילוף רגיל ל-ג.

כעין חילוף זה, קרסטל — קלסטור, מצאנו אף במקום אחר: בפירוש הגאונים לטהרות לכלים פ"כ מ"א: הקלוסטר א' ד' קרסטל כדג' בבמה בהמה יוצאה (דף נג ע"א) ולא סייחין בקרסטלין שבפיהן, ויכיל זה כלי של עור ד' קבין וכו'. וכבר הביא רי"ג אפשטיין שם עמ' 53 מהלכות גדולות אספמיה עמ' 88: קלסטור, וכן מהערוך ערך קלסטור ע"ש (ועכשיו אפשר להוסיף אף מהדורת ה"ג של ע' הילדסהיימר ירושלים תשל"ב עמ' 174). ועיין לקוטים מן ספר המליצה, באכער עמ' 35: קלסטור של עץ היא כמו צבת שמימין בפי הבהמה שלא תינק ש' (שבת, נג הנ"ל); ירושלמי שבת פ"ו שם: קלסטירין.

(ג) בע"ב שו" 3—4: אמ' לו ר' אלעזר ביר' שמעון שימשתי את אבה עמידות מה שלא שימשתי ישיבות. בנוסחאות: שמשתי את אבא עומדות מה שלא שמשתי ישיבות, כן הנוסח כאן וכן בחגיגה ראש פ"ג (ושם לנכון: שמשותו). הסתירה במשקלים (עומדות — ישיבות) נראית לעין, אלא שלא היה בכחה להגיה את הנוסח שהרי שתיהן אפשריות. נוסח כתב היד מבורר יותר, שמשווה את שניהם. ואין להכריע אם 'עמידות' הוא לשון רבות של 'עמידה', או הוא שם מופשט. ואשר לפירוש — וודאי יש לו קשר עם מאמרו של ר' יוחנן חולין נד ע"א: כל אותן שנים ששימש אותו תלמיד בישיבה אני שמשתי בעמידה. ואינו עניין של גיל אלא של מעמד, שהיושב היה חשוב מהעומד. שאלמלא כן מה חשיבות יש בזה לרב אם היה גדול בשנים מר' יוחנן. וודאי חשיבותו גדלה ממנו מחמת ריבוי שימושו ולמודו. ובעל כרחך אתה אומר שאף אם היו באותו מצב — גדלה חשיבות היושב מהעומד. אבל 'העומדים אחורי הגדר' (ירושלמי ברכות פ"ד סוף ה"א) אין להם עניין לכאן, משום ששם לא בתלמידים ממש אמורים הדברים אלא בבאים לשמוע.

וענין אחר הוא מ"ש בירושלמי הוריות פ"ג ה"א: זכיתה מימרינה יקים תזכי מימרינה מיתב, וכן בבראשית רבה צח: יא (עיין ירושלמי כפשוטו עמ' 160), כי שם היא ברכה לר' לוי — כשם שזכה להיות עומד ודורש (כמו אמורא, מתורגמן, ועיין מש"כ בעניינות שונים בספרות הגאונים' עמ' 280 והוספות לשם), כך יזכה להיות יושב כראש ישיבה, כמו שפירש הרז"ו במדרש שם².

אלא שבנוגע ללשון הירושלמי 'עמידות-ישיבות' יש לעיין אף בדרך אחרת. כידוע

2 לשלמות הדבר יש לציין למאמרו של מ' קוסובסקי הישיבה ב'ישיבה', ספר היובל לש"ק מירסקי עמ' 313 ואילך. ועיין ספרי דברים סוף פ' שה: במקום שאני יושב אין לך רשות לעמוד!

משמש בלשון ארץ ישראל 'עמד' במובן של מהירות ו'ישב' במובן של מתינות. כגון בבראשית רבה פרשה פב אות ח (מהדורת תיאודור-אלבק עמ' 985): בשעה שהקב"ה דן את ישראל דן אותם מעומד, מקצר הדין ומפשר הדין, ולאומות דן אותם מיושב, מאריך ומדקדק בדין.³

ולפי זה אפשר שרצה לומר כאן: אני שימתי את אבי במהירות יותר משימשת אתה באריכות ובדקדוק.

ונראה שעל פי שימוש זה של 'עמד-ישב' נוכל להגיע להבנת הנוסח המיוחד בתורת הכהנים, נגעים פרק יב אות יד: הטמא יושב תחת האילן והטהור עומד טמא, הטהור יושב תחת האילן והטמא עומד טהור, ואם ישב טמא. כך הנוסח בדפוסים שלנו וכך אף בכ"י רומי, מהדורת פינקלשטיין עמ' רפ⁴, וכן בכ"י רומי השני, 31. אלא שתוקן בין השיטין במקום עומד: עובר. וכן אף בקידושין לג ע"ב (וכן בכ"י מינכן שם, ועיין שם ברש"י); ואילו במשנה נגעים יג: ז ובמקבילות, הנוסח: הטמא עומד תחת האילן והטהור עובר טמא הטהור עומד תחת האילן והטמא עובר טהור, אם עמד טמא. ונוסח התו"כ מתמיה לכאורה שהרי לפי האמת אף אם הטמא עומד והטהור יושב הוא טמא. אלא שכבר העיר הר"ש משנן בנגעים על זו של קידושין: וגרסין התם יושב במקום עומד ועומד במקום יושב, והכל אחד דלעומד דהכא קרי ליה התם יושב ולעובר דהכא קרי ליה התם עומד. ויש ספרים שהגירסא משובשת שם וכמו שכתבתי כאן נכונה. פירוש הר"ש מוכרח מצד הדין, אבל מצד הלשון עדיין קשה, שעומד פירושו עובר. אבל על פי הנ"ל אפשר להבין שעומד פירושו לא עמידה ממש (ואז הוא טמא) אלא פירושו העברה הוא, כמו העובר שבמשנה.⁵

ועיין רמב"ן לקידושין לג ע"ב: ה"ג במסכת נגעים פי"ג הטמא עומד תחת האילן והטהור עובר טמא הטהור עומד תחת האילן והטמא עובר טהור וכן באבן המנוגע ואם הניחה הרי זה טמא. ובתורת הכהנים מוחלפת השיטה וה"ג התם טמא יושב תחת האילן וכו' ומשמע דלישנא דמתניתין דוקא דעומד כיושב וטמא. ואף על גב דכתיב

3 על ידי המקבילה 'מיושב' אי אפשר לפרש 'מעומד' = מאומד. — למקבילות שצינו במהדורת ת"א יש להוסיף עוד, ילקוט המכירי ליואל ג: יא. ועל פי דרשה זו פייטו הפייטנים, כגון הקליר, "גנזי קויפמן" ח"א עמ' 28 שו' 20: הדגול וקהלו מצדיק דין מעומד דין עמו נצח. והעיר זולאי, שם עמ' 41 מסילוק ליו"כ: ומעומד תשפוט עמך (ולא העירו מלשון המדרש).

4 לפני הר"ש היה בתו"כ כמו במשנה, וכן אף במדרש הגדול עמ' 307, וכן רבינו הלל. על פי דברי הש"ס 'ישיבה-עמידה' נבין את לשונו של ר' משה מפונטיזוא לר"ת, ספר הישר מהדורת ראזענטהאל עמ' 107: ואע"פ שלא שמשנו לפניו אלא בעמידה ותמונה לא ראינו זולתי קול הברה ולא ידענו מאי קאמר רבינו שמו נקרא עלינו ואל ינחנו. רצה לומר שאף על פי שהיה תלמיד שאינו מובהק ולא שימש את ר"ת אלא בעמידה, ומה שמע אינו אלא כקול הברה (משנה ראש השנה פ"ג, דף כו ע"ב) וכמעט שלא ראה את תמונתו (דברים ד: יב) ולא הבין מה קאמר הרב (כתובות עה ע"א) מכל מקום שמו של ר"ת נקרא עליו (דברים כח: י, ועוד) שאני תלמידך. ועיין הערות המהדיר שם ו'בעלי התוספות' עמ' 111.

מחוץ למחנה מושבו אין מושב אלא לשון עכבה וכו'. משמע מלשון הרמב"ן שגרס בתו"כ הטמא יושב תחת האילן והטהור עומד טמא הטמא עומד תחת האילן והטהור יושב טהור, ופירשו כפשוטו וכלשונו, ועיין אף רש"י כאן.

ובריטב"א כאן שהעתיק מרמב"ן, כך הוא הלשון: כך היא הגירסא במסכת נגעים הטמא עומד תחת האילן והטהור עובר טמא הטמא עומד תחת האילן והטהור עובר טהור וכן באבן המנוגעת ואם הניחה הרי זה טמא. ובתורת כהנים נמי הכי איתא אלא דגרסי התם יושב במקום עומד וכלהו חדא נינהו וכו'. אם כן, אין כאן שיטה מוחלפת. וגירסתו היא כגי' הר"ש ועוד.

והנה ברמב"ם פ"י מטומאת צרעת הי"ב נאמר: היה עומד תחת האילן ועבר אדם טהור תחת האילן בטמא. היה הטהור עומד תחת האילן ועבר המצורע תחתיו לא טמאהו ואם עמד בטמא שהרי נעשה לו מושב. הדגשתו של הרמב"ם באה בודאי להוציא מלשון תו"כ. ומכאן בא לסמ"ג עשין רלה, אלא שניסח כדרכו: בדד ישב תניא בתורת כהנים שלא ישבו אפילו טמאים עמו, מושבו מושבו טמא מכאן אמרו היה עומד תחת האילן ועבר אדם טהור תחת האילן בטמא היה הטהור עומד תחת האילן ועבר המצורע תחתיו לא טמאהו ואם עמד בטמא שהרי נעשה לו מושב, זאת הגירסא היא במשנה במסכת נגעים והוא עיקר. הביא הסמ"ג את ההלכה כלשון הרמב"ם והעיר על תו"כ אלא שבא להוציא נוסח אחר בתו"כ ועל כן ציין שהגירסא הנכונה היא כמו במשנת נגעים. ובפירוש המשניות לרמב"ם בנגעים פירש לפי הנוסח: יושב-עובר עיין שם, ובגוף המשנה במהדורת קאפח נדפס: עומד-עובר, ולא העיר שבפירוש גרס יושב-עובר. ובאמת בפ' הרע"ב שינה וכתב עומד-עובר. עומד-עובר, כך בנוסחאות המשנה דפוסים וכתבי יד, וראשונים בברכות, ועיין שם בתוס' ר' יהודה. בתוספתא — משובש.

(ד) ע"א שורה 5: כל הניחה. בנוסחאות: כלה ניחה. ולפי כתב היד ספק אם יש כאן שם 'ניחה' או שם הפעולה 'הניחה'. והואיל ולא כתוב הניחה, נראה שראשון עיקר ונראה כי שם חדש הוא כאן.

(ה) ע"ב שורה 1: ר' יושע דרומייה. בנוסחאות: ר' יושע דרומייה. שרידי ירושלמי עמ' 93 לעירובין פ"א, דף יט ע"ב: ישו דרומייה.

(ו) בכל מקום שכתוב 'הדתמר' (ע"ב שורות 8, 21) הוסיף הסופר ד בין השיטין = הדתמר = הדא דאת אמר, וכן בנוסחאות. אבל נוסח כתב היד מאושר על ידי הציטאט במפתח לרב נסים: הא דאת אמר (=הדתמר). ומצינו כיוצא בו עוד בכמה מקומות.

(ז) ולבסוף הגני להעיר על פרט קטן. ברגיל נמצא בכתב היד ה"א במקום א שבנוסחאות, בעיקר בשמות כגון אדא, אחא ועוד ואף 'אבה' כיוצא בהם. אלא שאין קפידה וקביעות בזה לא בדפוס ולא בכתבי היד, אף אלו של הגניזה, ויש שנמצאים כן זה ליד זה. ועל 'אבה' יש לומר דבר. נראה שכשבא השם בקיצור 'בא' (ווא) לא נמצא כתוב בה"א אלא באלף, אלא אם כן באה לפניו: 'בר' (בר ווה); ובתיבה אחת בירושלמי הוריות פ"ג: ר' חנינה היה מיסתמך על חייה ברווה בציפורין (שרידי

ירושלמי עמ' 283 שורה 4). ואיני יודע כיצד להסביר את הדבר⁶. ולא ראיתי להעיר אלא על דברים שנמצאים בסוף התשובה המפורסמת של ר' שרירא ורב האי על השמות רבה ורבה בתלמוד, שנדפסה פעמים אחדות. והנה בנוסח שנמצא בכתבי יד של מסכת עבודה זרה שהוצאתי בניו יורק תשי"ז דף סה ע"א ישנה תוספת שאינה בשום מקום, וזה לשונה: ופירוש אבה כמי שאומר אבי ופירוש אבא כמי שאומר אבא סתם⁷. כי תרגום אבי אבה ותרגום וישימני לאב (בראשית מה: ח) ושויני אבא.

יש הבדל בין שני השמות אבה ואבא והוסבר שזה קורין בבית דגושה וזה בבית רפה ולסימן נקט אבה — אבי, ואבא — אב.

היכן נמצאת הבדלה זאת בתרגום? באונקלוס שלפנינו אין כל הבדל, ומתרגם בכל מקום: אב — אבא, אבי — אבא. וכן בתרגום יונתן וירושלמי. אף במתודות גינזבורגר⁸. וזכר להבדל זה נמצא בניאופיטי:

אבי — אבה — בראשית כ יב (וכן דאמה) יג; כח כא; מ כד כז ל לב ולד. בפסוק כד ופסוק לד תוקן בגליון: אבונן (לפי העניין), אבל לא בשאר המקומות וכן שם מד כה: אבה, ותוקן בין השיטין אבונן.

אבל אף בכתב יד זה אין קביעות. ודי לציין לבראשית כז יב לד לח מא בכולם: אבא. ואולי היה לפני הגאון נוסח תרגום שהיתה קפידא בדבר⁹.

(בפשיטא תרגם תמיד: אבי, חוץ מבראשית כב ז).

לא הובא בתשובה שום רמז ללשון חכמים בנוגע לכתיב אבה — אבי. ואמנם בנוסחאות המשנה וכן התלמוד אין כל קביעות בעניין הזה (אף בכתבי היד 'הירושלמיים').

במשנה כ"י קופמן נמצא תמיד אבא, אף במובן אבי, חוץ ממנחות יג: ט: או שאמר אמר לי אבה.

בהוצאת לו מצאנו פעמים 'אבה', כגון ביצה פ"ב מ"ו; עירובין פ"ו מ"ב; כתובות פ"ב מ"ד, פ"ג מ"ה; ובמנחות פ"ג מ"ט. בגנזי משנה של א"י כץ מצאנוהו בשבת פ"א מ"ט; עירובין פ"ו מ"ב, וכתובות פ"ב מ"ג.

בגיטין פ"ט מ"ב: אלא לאבא ולאבד, כך בכ"י קופמן ובהוצאת לו, אבל בדפוס נאפולי כאן: לאבי.

6 ואתה מוצא למשל שם אבה דשמואל: אבה בר בא (שרידי ירושלמי עמ' 82 שורה 6); ר' בא בש"ר אבה בר רב חונה (שם עמ' 150 שורה 4).

7 בשרי"ר 78 שורה 4 מנוקד: לאבה. בנוגע לניקוד, כך אף בקטעי התרגום שפרסם קאהלה בספרו Masoreten des Westens חלק ב, חלק המקורות עמ' 8: 22; דאבא; שם עמ' 17: לות-איבא (עמ' 19: לות-איבא); עמ' 23: לא כדן אבא. ובתרגום יונתן לבראשית יט כו: דא יבה; ויקרא כב ג: איבהא; וכן בראשית כד לח; במדבר ל, דהו; ל, יז: איבא.

8 לפרקים תמצא שם: אבי — איבא, כגון בראשית כ יב יג; כד לח; טו ה; דאיבא: בראשית לא, ה; לב י. דאיבא: בראשית יט כו; כא טו. לעיל הערה 7.

9 וכן בספרו של קאהלה (הערה 7) לבראשית לא ה: אבה (דאבה).

ובתוספתא מהדורת הר"ש ליברמן — אף כאן אין קביעות (ואני רושם בין על פי הפנים ובין על פי שנויי הנוסחאות): אבה — ברכות פ"ג ב, פאה פ"ג ה, תרומות פ"ד ב; מעשר שני פ"ה ט; שבת פ"ב ד; פסחים פ"ג יא; כתובות פ"ג ג, פי"ב ג.

ועיין למשל ספרי תצא פסקא רי, במהדורת רא"א פינקלשטיין; ולקחת לך לאשה שלא תאמר הרי זו לאבה הרי זו לאחי. בדפוסים ובפירוש הרמב"ן ראש פרשת תצא: לאבא. וכן שם פי' יא עמ' 19 ופי' לח עמ' 76. ובפי' שטז: אבה של דבש היא. פי' שגב: איפשר שמניח אבה (=אבי) אחיי הגדולים. ובפי' שמוז (עמ' 404): אמרו לו אבה אין לנו סי' צרך וכו'.

ובתלמוד, למשל קידושין לא ע"ב (ברייתא): בשביל אבא, אמר אבא, וכן ביהלכות גדולות דף קכג ע"ד וה"ג אספמיא 478, אבל בכ"י פריז דף 47 מ"א: אבה, וכן הנוסח בכתב יד זה דף 47 סוף ע"א בברייתא של קידושין לב ע"א: ר"א לעזור בן מתיה (נוסחאות וה"ג: מתתיה) אומר אבה אומר וכו' מניח אני כבוד אבה וכו' שאני ואבה. נוסחאות התלמוד וה"ג דף קכג סוף ע"ב וה"ג אספמיא 479: אבא.

ובה"ג אספמיא עמ' 161: כך אמר אבה, ותיקן המהדיר: אבא, (כמו בה"ג, וכן הלכות פסוקות עמ' כו והלכות ראו עמ' 24). וכן שם עמ' 162: יהושע אחי אבה, (ה"ג ופסוקות עמ' כא והלכות ראו עמ' 24: אבא). ועוד שם עמ' 212 שורה 5: אבה, ותיקן המהדיר: אבא. ואין צורך כמובן.

בדפוס התלמוד אין זכר לאבה (=אבי) בה"א ורבים החילופים בין רבה ורבא כידוע. ולבסוף יש להביא מתשובת רב האי בתשובות הגאונים הרכבי כ"י רכד בזו של סנהדרין פ"ג: גאמן עלי אבה. נוסחאות וכתבי יד: אבא. וודאי שאין זאת אלא כתב סופר, ולא נוסח רב האי.

אף בבראשית רבה, ברגיל: אבא, אבל נמצא במהדורת תיאודור-אלבק עמ' 888 ועמ' 1176: אבה. וכן שם עמ' 764. ובעמ' 774: אבה בשעה שביקש לצאת לחוץ לארץ וכו'. בכ"י מינכן שם נשתבש: ר' אבא.

מכל מה שראינו אף כאן ברור שכבר ניטשטש כל הבדל בין הוראת אבי ובין הוראת אב בכתב. וודאי שהיה הבדל במבטא. ועל פי זה נבין להסביר את שהעיר לנכון, רח"י קוסובסקי בקונקורדנציה למשנה ערך אבא עמ' 8: יש להעיר כי בכל המשנה כולה לא נמצא אב בכינוי מ[דבר] ב[עדו] אבי, ותמורתו יבא לעולם אבא. וע"ש עוד. (ועיין לעיל מגיטין פ"ט בדפוס נאפולי).

ומסתבר כי בבטאם 'אבא' כבר אמרו: אבי. וכך נשתרש, ע"פ הארמית? ¹⁰. ותמצא 'אבה' (אבא), אף כשהמדברים רבים. כגון לעיל מספרי דברים פי' שמוז. וכן למשל בבראשית רבה פרשה צא, ט (ת"א עמ' 1120): אם כנים אתם למה לא נכנסתם בפתח אחד אמ' לו אבא ציונו, בשינוי הנוסחאות: אבינו.

הערתו של קוסובסקי, שלא נמצא 'אבי' במשנה, אפשר להרחיב על כל ספרות חז"ל. וודאי ישנם יוצאים מן הכלל. כגון בתוספתא שבועות פ"ה ו: במהדורת

10 אף בשמות כגון אבא שאול וכו', אין קביעות בכ"י קופמן אע"פ שבדרך כלל כתוב אבא.

צוקרמנדל : מנה לאבי בידך, אבל בדפוסים ובמשנה : לאבא. ואף ביטוי פשוט כגון : אבי שבשמים, אף בו נמצא שינויי נוסחאות. בתורת כהנים קדושים פי"א ח, ב : מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי כך. וכך הנוסח אף בשמונה פרקים להרמב"ם סוף פ"ו — הנה בתו"כ כ"י רומי : אבה שבשמים ! ובמכילתא בחודש סוף פ"ו : מכות אלו גרמו לי ליאהב לאבי שבשמים, יש נוסחאות (כגון כ"י אוקספורד המדוייק, עיין הערות האראוויטץ במהדורתו) : לאביהם, או : לאבינו. אבל נשאר בביטוי שעשיתי רצון אבי שבשמים, כגון בויקרא רבה ראש פרשה לב, מדרש תהילים יד : ה ועוד.

ובספרי במדבר פ"ל פט : אפילו איני מקבל פני אביו (מדרש חכמים : אבי) אלא בשעת פרנסתי דיי לי, בכ"י רומי : פני אבה, מדרש הגדול : אבא.

בספרי דברים סוף פ"י שה : אבי אבי רבי רבי, הוא מליצה על פי הכתוב אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. כלשון הזה נמצא אף במכות כד ע"א, אבל ליתא שם בכ"י מינכן ובמקבילה בכתובות קג סוף ע"ב.

בגזיר ד ע"ב : רועה הייתי לאבי בעירי, בכ"י מינכן : לאבא, וכן בגדרים ט ע"ב. בבא קמא קט ראש ע"ב : זה גזל אבי, בכ"י מינכן והמבורג : גזל אבא. כ"פ : אבי ! סנהדרין פב ע"א : וכן צוה עלי אבי, בכ"י מינכן ובהגדות התלמוד : צוה עליה אביה ! ועיין אף ב"ר מהדורת ת"א עמ' 1063/4 : כשהייתי בבית אבא ; אבא נתנסה. — בכמה מקורות, (עיין שינויי הנוסחאות שם) : בית אבי, אבי נתנסה !

כתבתי לעיל שכתב היד הזה דומה לכתב היד שפרסם אפשטיין ואמנם אף במספר השורות דומה הוא לו. כי כשאתה מונה את הלקוי בסוף העמוד אתה מוצא שאין חסר הרבה.

את הליקויים השלמתי על פי דפוס ויניציא. כמובן שאין ערך להשלמות אלה. ולא באתי אלא למלאות את הפגום בכתב היד כדי להשביע את העין.

את סימני המדוייק של כתב היד עכשיו אינני יודע משום שהרבה ידים משמשו באותן תיבות שהוצאתי וביררתי בשעתו בשנת תשכ"א, והעבירו קטעים מקופסא לקופסא, ועל כן אני משאיר את הפרסום בלי סימון מדוייק.

וזה הקטע.

[ע"א] עד שיעקור כולה כאחת < אמ' ר' מנא קומי ר' יוסה תפתר בפרוץ אמ' ליה
 והא תנינן
 קופה אית לך מימר קופה פרוצה מיי כדון אין לך מטלטל ברשות הרבים פטור
 ונעשה כרמלית אלא אדם בלבד > ר' חזקיה אמ' הוציא הבילה מרשות היחיד
 לרשות
 הרבים עד שלא ה[ני]חה ברשות הרבים היה ראשה למעלה מעשרה הואיל
 ואין כל
 5 הניחה ברשות [הרבים] פטור < אמ' ר' שמואל בר רב יצחק הוציא קורה
 מרשות
 היחיד לרשות [הרבים] עד שלא הניחה ברשות הרבים הכניס ראשה לרשות
 היחיד אחרת [הואיל] ואין כל הניחה ברשות הרבים פטור אמ' ר' יוחנן אבן
 שהיא
 [נ]תונה ברשות הרבים גבוהה עש[ר]ה ורחבה ארבעה המשתמש מ[תוכה]
 לר[ש]ות הרבים
 ומרשות הרבים לתו[כ]ה חייב] שמואל אמ' קופה שהיא מל[יאה] פירות ונ[תונה]
 10 [ברש]ות הרבים גבוהה ע[שרה] ורחבה א[רבעה] המשתמש מתוכ[ה] לרשות
 הר[ב]ים [או]
 [מרש]ות הרבים לתוכה [פטור מה ופליג כ]ן בשהפכה על צידה וכן [בשלא
 הפכה על]
 [צידה] ר' בון בר חייה בעי עקר [אבן ברש]ות הרבים גבוהה [ורחבה אר]בעה
 [מה את עבד] לה כמשת[מש מתוכה לרשו]ת הרבים ומרשות הרבים [לתוכה]
 ומרשות

1 הלכה ב. שיעקור הו"ו בין השיטין, וקרא: שיעקור, וכן מורה הניקוד העליון. ו"כולה"
 שלאחר מיכן פירושה הוא: כולו. ד"ו: שיעקור. כולו. — כאחת, הסימנית שלאחר תיבה
 זאת מורה שכאן נפסק העניין.
 מנא, כך מנוקד כאן. אבל בקטע אפשטיין תרביץ ג' עמ' 241 שורה 23: מנא. —
 2 מטלטל, מיטלטל. — פטור, ליתא ד"ו ולכאורה הוא מיותר.
 3 כרמלית, כן מנוקד בכה"י. — ר' חזקיה, בד"ו ליתא ר' ואין אנו יודעים מה היה נוסח
 כתב יד זה בתחילת ההלכה: חזקיה אמר, או: ר' חזקיה אמר. והנה מצאנו בסוגיא שר'
 מנא מתרץ את דבריו והוא יכול להיות אף ר' חזקיה, שכבר מצאנו כמה פעמים את ר'
 מנא עם ר' חזקיה. לפי זה יוצא שחלק הסוגיא הוא תחילה של ר' חזקיה ואחר כך של
 אמוראים קודמים לו: ר' שמואל ב"ר יצחק, ר' יוחנן ושמואל. אבל בבבלי דף צא ע"ב
 מפורש: חזקיה, ונחלק עליו ר' יוחנן.
 4—5 כל הניחה, ד"ו: כולה ניחה. ונוסח כתב היד יפה הוא. ועיין פתיחה.
 6 הכניס, הנושא, ד"ו: נכנס.
 7 כל הניחה. ד"ו: כולה ניחה (לעיל 4—5).
 11 ופליג, ההשלמה על פי כ"י ליידין (הירושלמי כפשוטו). ד"ו: מה פלוג. — צידה, ד"ו:
 צדה — וכן, ד"ו: וכאן.

- [הרבים לרשות הרבים אחרת] רבנן דקסרין אמרין ר' יוחנן בעי [נתן חמשה] על גבי
- 15 [חמשה מה את עבד לון כמ] שתמש מרשות היחיד לכרמלית ומכ[רמלית לרשות]
- [היחיד מרשות היחיד] לרשות היחיד אחרת < ר' יוסה בעי מעתה
- [הוציא כגרוגרת על כתיפו חייב והן] משא בני קהת כתוב ופקדת אלעזר בין השיטין ומנחת התמיד ושמן המשחה
- בן אהרן הכהן שמן המאור וקטורת הסמים שמן המאור בימינו וקטורת הסמים בשמאלו]
- [ומנחת התמיד של יום תלויה בזרועו] שמן המשחה איכן היה נתן נתון [בין השיטין]
- 20 [רבי אבון בשם ר' אלעזר כמין צלוחית קטנה תלויה באפונדתו אין תימר שהיה]
- [קטן אמ' ר' יהושע בן לוי כתיב ונשיא נשיאי] הלוי אלעזר בן אהרן הכהן [דוד]
- [דוכנין היה ר' יהודה בי רבי אמר מרכל היה תני ר' ח] ייה ולמה נקרא שמו מר[כל]
- [שהיה מר על הכל אלא שאין גדולה בפלטיין של מלך אמ' ר' לוי כ] תיב ולבש הכ[הן]
- [מדו בד והרים את הדשן אלא שאין ג] ד[ולה בפלטיין של] מ[לך]

[ע"ב] יחיד שעשה חייב שנים שלשה שעשו פטורין < ר' יושע דרומייה אמ' קומי ר' יוסה

בשם ר' אחא קנה גירדי הל' [בין השיטין: רבי] פוטר ר' אלעזר ביר' שמעון מחייב אמ' לו רבי כך שמעתי

- 14 דקסרין, ד"ו: דקסרין.
- 16 ר' יוסה, הלכה ג', ד"ו: יוסי.
- 17 כתוב, בספר המפתח וכן בעל המאור: כתיב. ד"ו: וכתוב. ועיין ירושלמי כפשוטו.
- 18 וקטורת, ה"ו השנייה בין השיטין וליתא אף בד"ו.
- 19 נתון, בין השיטין: נתון, וכן ד"ו וס' המפתח. בבעל המאור נשמט ע"י הדומות: 'שמן המאור' — 'שמן המאור'.
- 20 לוי, מכאן שנוסחו של כתב היד הוא: תלויה וכגירסת ראשונים; בד"ו: היה לו.
- 1 הלכה ה. יושע דרומייה, ד"ו: יושע דרומייה. ועיין בפתיחה. — ר' יוסה, ד"ו: רבי יסא.
- 2 קנה, ד"ו: קני. — גירדי, יוד ראשונה בין השיטין. — 'רבי' שבין השיטין כך אף בד"ו ומוכרח. — ביר', ד"ו: בי רבי.

מאביך אמ' לו ר' אלעזר ביר' שמעון שימשתי את אבה עמידות מה שלא שימשתי
 ישיבות ורבי תלמידיה דר' שמעון בן יוחאי הוה לא תלמידיה דר' יע[קב] בר
 קורשיי הוה
 5 אלא פן אמ' ליה שימשתי את אבה עמידות מה שלא שימשתי את רבך
 ישיבות
 וכשהיה ר' אלעזר ביר' שמעון נכנס לבית הוועד היו פניו [של ר' מוריק] ות
 אמ' לו אבוי
 ויאות זה ארי בן ארי אבל את ארי בן שועל מן ד[י]דמך [של ר' תבע
 באיתתיה] אמרה ליה
 כ[ל]י שנשתמ[ש] בו קודש ישתמש בו חול מתני' < א' ר' שמואל בר רב יצחק
 ה[ד]דתמר
 ב[צריכינן לכילימ] כגון אילין תופיה אבל אם אינן צריכינן ל[כיליים כגון אילין
 תזילה חייב אף על]
 10 ה[כלי את החי ב]מ[י]טה פטור אף על המיטה [דחייא טעין גרמיה] את המת
 ב[מיטה חייב]
 [דבריה הכל לא כן] תני אף ריח רע כלשהוא [ואמ' ר' אילא אף ר' שמעון מוּדִי
 בה ומדן... [רבי]
 שמ' [באיסורי] הגייה אמ' ר' יודן תפטר ב[מת גוי ושאינן בו ריח רע] והוציא
 לְקַלְבוֹ: תני [חצי]
 זית מן המת וחצי זית מן הנבילה וכעדשה מן השרץ חייב ור' שמ'
 פוטר [מה טעמא]

3 ר' אלעזר ביר' שמעון, ליתא ד"ו. — אבה, אבא ועיין בפתיחה. — עמידות, ד"ו: עומדות,
 ועיין בפתיחה. — שימשתי, ד"ו: שימשתי, והוא תיקון בכ"י ליידין והיה כתוב: שימשתי,
 ותוקן לוו ארוכה (ר"נ אפשטיין מבואות לספרות האמוראים עמ' 518).
 4 קורשיי, ד"ו: קודשי, והילוף רגיל הוא.
 5 כן, ד"ו: כך. — אבה, ד"ו: אבא. — עמידות, ד"ו: עומדות.
 6 וכשהיה, ד"ו: כשהיה.
 7 את, ד"ו: אתה. — מן, כך מנוקד. — דידמך, היו"ד בין השיטין. ד"ו: מן דמך, רבי אלעזר
 שלח רבי תבע באיתתיה. ועל פיו השלמתי. אלא שנראה שלא היה מקום בכתב היד
 להשלמה גדולה זו, והיה נוסח מקוצר; כגון: מן דדמך שלח רבי תבע באיתתיה. כעין
 נוסח הבבלי בבא מציעא פד ע"ב.
 8 מתני', ציון לפיסקא, משנה ה. והושלמה בגליון: מתני' < המוציא אוכלין פחות
 מכשיעור. — הדדתמר, ד אחת בין השיטין, ועיין בפתיחה. ד"ו: הדא דאת אמר, ועיין
 שורה 21.
 9 כגון אילין תזילה. האותיות שלפני 'לה' מסופקות, וכל זה ליתא בד"ו. ועיין בפתיחה.
 10 מיטה. היו"ד בין השיטין.
 11 מודי, ד"ו: מודה. — ומודו(?), ד"ו: ומודה.
 12 תפטר, ד"ו: תפטר. — במת גוי ושאינן, ההשלמה מסופקת, אף מחמת המקום הצר.
 13 וכעדשה, תמוה הוא ונראה ט"ס. ד"ו לנכון: ופחות מכעדשה. ובדוחק אפשר לומר

- דר' [שמ' כבר] נתמעטה הטומאה ומה טעמהון דרבנן [כההיא דרבי יודן תפותר
[במת]
- 15 [גוי ושאינן בו ריח והוציאו לכלבו] < מתני' ר' אבהו בשם ר' יוסה בן [חנינה
מה פליגין]
- [בשנטלן הוא אבל בשנט] לן אחר מאוסין הן דברי חכמין ר' אחה ר' [נח]ום
בשם רב]
- [לעולם אינו חייב עד שיטלנו בק] לסטר ר' אבהו בשם ר' יוסה בן חנינה
[בגודלת חייבת משום]
- [בונה ואתיא כההיא דאמ' ר' יוחנן] בשם ר' בנייה באתרין צווחין [לגלעיתא
בנייתא]
- [אמ' ר' זעירא לא מסתברא דלא מ]שום אריג < מחלפא שטתיה דר' זע[ירא
דתמן]
- 20 [אמ' ר' זעירא ר' חייה בשם ר' יוחנן הקולע ש]לש נימין באדם חייב משום
אריג אמ' [ר' זעירא לא טוי]
- [ואריג הוא והכא הוא אמר הכין כן במ]רובה וכן בממועט: ה[ד]דתמר [באדם
אבל]
- [בבהמה טהור כהדא דתני העושה פסיקיא] לילקב לישפר ולקדיק בה את
המ[רצופין]
- [לתלותה בצואר בהמה טהור הדתמר בפשוטין אבל ב]מקופלין בין בא[דם]
[בין בבהמה טמא הכוחלת חייבת משו]ם כותבת [הפוקסת חייבת משום
צובעת]

ועוד פינה קטנה של דף :

[ע"א] ... פטור < ה ...

ר' ינאי

[ע"ב] עו (בין השיטין) שמן

ר' ינאי

ש'וכעדשה" שלכאן שונה מכל 'כעדשה' שבכל מקום, וכאן פירוש 'וכעדשה' = פחות מעדשה!

14 ומה טעמהון, ד"ו: מה טעמון.

15 מתני' הלכה ז. — ר' אבהו (וכן שורה 13), ד"ו: אבהו, ורגיל. — בן, ד"ו: בי רבי.

16 חכמין, ד"ו: חכמים. — אחה, ד"ו: אחא.

17 לסטר, עיין בפתחה. ד"ו: בקרסטל.

19 משום, ה"ו: בין השיטין = משם!

20 באדם, ביה"ש.

21 וכן, ד"ו: וכאן. הדתמר, ד אחת בין השיטין ועיין לעיל שורה 8. ד"ו: הדא דאת אמר.

22—23 הניקוד — בכתב היד.

— בפירור: ע"א שייך לפי"ט ה"ד. וע"ב לפכ"ד ה"ג(?)